

ВСТУП

Перед сучасними архітекторами виникли складні питання – якої архітектури потребує оновлене суспільство, як зберегти професіоналізм, передати знання, накопичені попередніми поколіннями, молодим фахівцям, уберегти коріння національних культур. Стає важливим залучення нових матеріалів, які розширюють наші уявлення про становлення, формування та розвиток вітчизняного зодчества. Особливе місце займають дослідження спадщини майстрів архітектури, чий індивідуальний метод, досвід, майстерність і талант, не підвладні часу, визначали своєрідність архітектури цілих регіонів.

Актуальне та закономірне звернення до особистості і творчості архітектора, професора Львівського політехнічного інституту, одного з лідерів Львівської архітектурної школи Івана Олександровича Багенського (1883–1967 рр.). Дослідження дає змогу оцінити творчий шлях майстра, вносить ясність у розуміння особливостей професійної підготовки фахівців Львівської архітектурної школи, що зберегла свої традиції і вплинула на розвиток своєрідної архітектури західноукраїнського регіону¹.

У монографії розглянуто спадщину І. Багенського, яка втілена в його практичній, педагогічній діяльності та теоретичних дослідженнях та сприяла збереженню класичних традицій Львівської архітектурної школи. Об'єктом дослідження стали споруди, проекти, статті, виступи, листування Багенського та інші документи з особистого архіву майстра.

Це дослідження обмежене датами життя Багенського, також залучено матеріали, що характеризують архітектурно-містобудівну культуру регіону кінця XVIII – початку XX ст. та дозволяють прослідкувати спадкоємність класичних традицій, які вплинули на формування архітектора. Географічні межі проаналізованого матеріалу – Галичина, Крим, Польща.

Використовуючи матеріали і методи хронології, вдалося відтворити точні дати подій, ідентифікувати проекти, що дозволило ввести у науковий обіг невідомі і маловивчені матеріали творчості Багенського.

У львівській архітектурі XIX – середини XX ст. існувала стійка концепція формотворення, пов'язана з класичними основами і смисловою сутністю архітектури, яка склала серйозну опозицію національно-романтичним пошукам і певною мірою вплинула на сутність конструктивізму, раціоналізму і традиціоналізму в регіоні, не втратила актуальності на сучасному етапі розвитку архітектурної теорії і практики. Багенський був одним із найвпливовіших майстрів, педагогів і мислителів, що інтерпретував у першій половині XX ст. класичні традиції в архітектурі регіону.

* * *

Архітектурна спадщина міста Львова XIX – початку XX ст. – унікальне за різноманітням явище, в якому промовисто розпізнається спадкоємність класичних традицій, що вплинули на його формування.

Досліджуючи цю спадщину, важливо: побачити, яке місце займає, як впливає на її становлення творчість, духовні, людські якості конкретного зодчого; простежити вплив педагогічної діяльності Львівської архітектурної школи на розвиток регіону.

Ця робота, базуючись на усталених методах історико-архітектурного аналізу, покликана розкрити творчість Багенського в спадкоємному розвитку.

У роботі використано опубліковані і неопубліковані джерела, основою яких стали невідомі матеріали особистого творчого архіву Багенського, який зберігається в Інституті архітектури та

¹ Перше системне і всебічне дослідження творчості Івана Багенського було здійснене автором у 1980–1992 рр. За матеріалами дослідження у квітні 1992 р. була захищена дисертація “Творчість Івана Багенського і Львівська архітектурна школа” на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури під науковим керівництвом д-ра арх., проф. Олександра Васильовича Рябушина (1931–2012) у Всесоюзному науково-дослідному інституті теорії архітектури і містобудування у Москві.

дизайну, архіві Національного університету “Львівська політехніка”, а також документи з фондів: Державного архіву Львівської області далі – (ДАЛО); Центрального державного історичного архіву України, м. Львів далі – (ЦДАЛ України); відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника НАН України.

Іконографічний матеріал зібрано із приватних колекцій, інтернет-сайтів та натурних досліджень автора. Серед інших матеріалів та цінних документів спогади і епістографічні матеріали набули особливої історичної цінності. Не раз, напевно, завдяки їм поталанить зв’язати в єдине ціле і зрозуміти внутрішній зміст того чи іншого періоду творчості Багенського. Дійсно, безпосередні враження, характеристики оточуючих, які можна знайти лише в джерелах особистого походження, індивідуальні риси характеру, звички, зокрема зберігати чернетки документів і листів, чеки з датою відправлення, не тільки передають риси Багенського, а й дозволяють судити про його самовідчуття і світогляд, зрозуміти, яким було його місце серед представників різних соціальних і професійних груп. Як правило, виробнича документація не дозволяє цього зробити. Тому в дослідженні використовується ряд мемуарів і особисте листування Івана Олександровича Багенського. Вони використовуються переважно не так для вивчення історичних подій, а як джерело вивчення людей залучених в складний потік історичних подій епохи, що оточували архітектора Багенського і вплинули на його життя і творчість.

Теоретичною базою дослідження слугували узагальнюючі праці з історії та сучасних проблем архітектури і містобудування: А. В. Буніна², М. М. Габреля³, Н. Ф. Гуляницького⁴, А. В. Іконнікова⁵, Л. І. Кирилової⁶, О. В. Рябушина⁷, Т. Ф. Саваренської⁸ та інших.

Роботи, що досліджують історичні стилі: Ю. С. Асеева⁹, Ю. О. Бірюльова¹⁰, М. Я. Гінзбурга¹¹, О. О. Єрошкіна¹², І. Я. Жука¹³, Х. І. Ковальчук¹⁴, С. М. Лінди¹⁵, А. Ф. Лосева¹⁶, М. Б. Михайлова¹⁷,

² Бунин А. В., Саваренская Т. Ф. История градостроительного искусства. М. : Стройиздат, 1972. Т. 2. 406 с.

³ Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем / Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. К. : Вид. дім А.С.С., 2004. 400 с.

⁴ Архитектура Запада. Книга 3. Противоречия и поиски 60–70-х годов. Редакционная коллегия : Хайт В. Л. (ответств. ред.), Глазычев В. Л., Рябушин А. В.; авторы : Бернштейн Д. К., Воронов А. А., Глазычев В. Л., Гозак А. П., Гольдштейн А. Ф., Гуляницкий Н. Ф., Дахно В. П., Зинченко А. П., Кликич Ю. Б., Кузина Г. И., Монахова Л. П., Никитин В. А., Положай Е. Д., Рябушин А. В., Семин С. А., Тихонов В. С., Хайт В. Л., Шукурова А. Н. М. : Стройиздат, 1983. 176 с.

⁵ Иконников А. В. Пространство и форма в архитектуре и градостроительстве : монография / Российская академия архитектуры и строительных наук, НИИ теории архитектуры и градостроительства. М. : КомКнига, 2006. 349 с.

⁶ Кириллова, Л. И. Масштабность в архитектуре. М. : Госстройиздат, 1961. 190 с.

⁷ Рябушин А. В. Гуманизм советской архитектуры. М. : СТРОЙИЗДАТ, 1986. 370 с.

⁸ Саваренская Т. Ф. История градостроительного искусства. Поздний феодализм и капитализм : учебник для студ. архитектур. спец. вузов / Т. Ф. Саваренская [и др.]. Изд. стер. М. : Архитектура-С, 2004. 390 с.

⁹ Асеев Ю. С. Стили в архитектуре Украины. К. : Будівельник, 1989. 104 с. : іл.

¹⁰ Бірюльов Ю. О. Мистецтво львівської сецесії. Львів : Центр Європи, 2005 (видання друге, виправлене: 2016). 184 с.

¹¹ Гинзбург М. Я. Конструктивизм как метод лабораторной и педагогической работы // Современная архитектура. 1927. № 6. С. 160–166.

¹² Єрошкіна О. О. Епоха класицизму : [навч. посіб.] / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х. : ХНАМГ, 2011. 187 с.

¹³ Жук И. Я. Декоративная деталь в архитектуре львовского модерна (принцип формообразования и систематизации) : автореф. дис. ... канд. искусствовед. М., 1989. 24 с.

¹⁴ Ковальчук Х. І. Особливості архітектури Львова наприкінці XVII – першої половини XIX ст. Львів : Ліга-Прес, 2005. 220 с.

¹⁵ Лінда С. М. Историзм у розвитку архітектури : автореф. дис. ... д-ра архіт. : 18.00.01 / Нац. ун-т “Львів. політехніка”. Львів, 2013. 34 с.

¹⁶ Лосев А. Ф. Классицизм // Литературная учеба. 1990. Книга 4. (июль, август.). С. 139–150.

¹⁷ Михайлова М. Б. Европейские зодчие классицизма: формирующие их эпоха и среда // Вопросы всеобщей истории архитектуры. М. : Ленанд, 2012. Вып. 4: Зодчий, эпоха, стиль. С. 153–197.

В. В. Чепелика¹⁸, С. О. Хан-Магомедова¹⁹, В. Є. Ясієвича²⁰ та інших, які намагались розкрити історичну сутність явищ і їх об'єктивну зумовленість.

Праці про архітектуру регіону розглянутого періоду: М. В. Бевза²¹, В. В. Вечерського²², В. С. Вуйцика²³, І. П. Гнеся²⁴, І. А. Диди²⁵, І. П. Крип'якевича²⁶, Я. Левицького²⁷, Б. С. Посацького²⁸, О. В. Рибчинського²⁹, І. В. Русанової³⁰, В. І. Тимофієнко³¹, Т. О. Трегубової³², Р. Целянтковської³³, Х. Р. Харчук³⁴ та інших.

Статті, книги, присвячені творчості окремих майстрів архітектури, їх педагогічній діяльності, розвитку деяких національних архітектурних шкіл: В. А. Овсійчука³⁵, Г. С. Островського³⁶, В. С. Вуйцика³⁷, Р. М. Липки³⁸, В. І. Проскурякова³⁹, І. І. Середука⁴⁰, Б. С. Черкеса⁴¹, О. Чернера⁴².

Інформація про Івана Олександровича Багеньського подавалася в газетних публікаціях у контексті певних подій, наприклад у статті в газеті “Львівська правда” – “Про нагородження робітників вищої школи”, написаній 20 вересня 1961 р.

¹⁸ Чепелик В. В. Український архітектурний модерн / упоряд. З. В. Мойсеєнко-Чепелик ; Київськ. нац. ун-т будівництва і архітектури, Всеукраїнський Фонд відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини ім. О. Гончара. К. : КНУБА, 2000. 378 с. : іл.

¹⁹ Хан-Магомедов С. О. Конструктивизм – концепція формообразования. М. : Стройиздат, 2003. 576 с.

²⁰ Ясієвич В. Е. Архитектура Украины на рубеже 19–20 веков. К. : Будівельник, 1988. 184 с.

²¹ Бевз М. Методологічні основи збереження та регенерації заповідних архітектурних комплексів історичних міст (на прикладі Західної України): автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора архітектури. Х. , 2004. 34 с.

²² Вечерський В. В. Спадщина містобудування України. К. : НДІПІАМ, 2003. 560 с.

²³ Вуйцик В. С. Львівський державний Історико-архітектурний заповідник. Львів : Каменярь, 1979. 128 с.

²⁴ Гнесь І. П. Багатоквартирне житло: тенденції еволюції: монографія / Нац. ун-т “Львів. політехніка”. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. 650 с.

²⁵ Дида І. А. Екологічні основи традиційної української архітектури: [монографія]. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2009. 329, [3] с. : рис., табл.

²⁶ Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. Львів : Априорі, 2007. 116 с.

²⁷ Lewicki J. Między tradycją a nowoczesnością: architektura Lwowa lat 1893–1918 / T-wo Opieki nad Zabytkami. Warszawa : Neriton, 2005. 590 s.

²⁸ Посацький Б. С. Архітектурний образ міста : навч. посіб. / Б. С. Посацький, Є. І. Король, Г. Є. Кознарська ; Нац. ун-т “Львів. Політехніка”. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 139 с. : рис.

²⁹ Рибчинський О. В. Канон Андре Паладіо в архітектурі історичних міст України // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Палладіо. Вплив у Східній Європі”. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 48–53.

³⁰ Русанова І. В. Формування функціонально-планувальної структури моноцентричних міських агломерацій 60–80 років ХХ століття (на прикладі Львівської агломерації) : [монографія] / Нац. ун-т “Львів. політехніка”. Львів : Растр-7, 2015. 152 с.

³¹ Історія української архітектури / В. І. Тимофієнко (кер.) [та ін.]; за ред. д-ра мистецтвознав., проф. В. Тимофієнка; Укр. акад. архіт. К. : Техніка, 2003. 472 с. : рис.

³² Трегубова Т. Львів: архітектурно-історичний нарис / Тетяна Трегубова, Роман Мих. К. : Будівельник, 1989. 270 с.

³³ Cielątkowska R., Onyszczenko-Szwec L. Detal architektury mieszkaniowej Lwowa XIX i XX wieku. Gdańsk : Wydawca: Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, 2006. 420 s.

³⁴ Харчук Х. Бесядецьких палац // Енциклопедія Львова / за ред. А. Козицького та І. Підкови. Львів : Літопис, 2007. Т. 1. С. 220, 221.

³⁵ Овсійчук В. А. Архітектурні пам'ятки Львова. Львів : Каменярь, 1969. 170 с.

³⁶ Островский Г. С. Львов. Львов : Искусство, 1982. 295 с.

³⁷ Вуйцик В. С., Липка Р. Н. Встреча со Львовом: путеводитель. Львов : Каменярь, 1987. 176 с.

³⁸ Там само.

³⁹ Проскуряков В. І., Хрін О. С. Антологія Львівської архітектурної школи. Творчий доробок та педагогічна діяльність викладачів архітектурного факультету у 60–80 роках ХХ ст. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. 2004. № 505 : Архітектура. С. 397–407.

⁴⁰ Середюк І. І. Будуємо ХХІ століття : [про архітектур. ф-т ЛПІ] // Рад. студент. 1972. 28 берез. (№ 11).

⁴¹ Черкес Б. С. Національний університет “Львівська політехніка” : архітектур. атлас / Богдан Черкес, Світлана Лінда, Юлія Богданова. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 199 с.

⁴² Czerner O. Lwów na dawnej gusinie i planie, Ossolineum. Wrocław, 1997. 269 s.

* * *

Робота покликана розкрити характерні особливості творчого і педагогічного методів Багенського; обґрунтувати значення його творчості для сучасної української архітектурної школи. Тому в центрі дослідницької уваги перебувають маловідомі, неопубліковані матеріали творчої, наукової, педагогічної спадщини архітектора-педагога Багенського, що вплинули на становлення сучасної архітектури Західного регіону України. Вводиться велика кількість матеріалів (понад 500 креслярських листів); вперше простежується безперервність класичних традицій, що пройшла через усі стильові модифікації у творчості архітекторів Львова.

Творчість, наукова і педагогічна діяльність Багенського досліджується в нерозривному зв'язку з Львівською архітектурною школою, яка розглядається як багатогранний зв'язок творчості зодчих, які створили неповторну архітектурну своєрідність Львова та цілого регіону, а також як організація професійної підготовки фахівців.

Реконструкція автором дослідження педагогічного методу одного з архітектурних лідерів регіону – професора Багенського – має практичне застосування в справі вдосконалення архітектурної освіти у Львівській політехніці. Представлений в дослідженні матеріал використовується на практичних заняттях та лекціях з навчальної дисципліни історія архітектури у Львівській політехніці.

Повною мірою оцінити творчість Багенського можливо лише в загальному контексті архітектури свого часу. Тому в дослідженні розглянуто характеристики архітектурно-містобудівної ситуації Львова на межі XIX–XX ст., захоплені значні відрізки до і після вказаного часу. Період, загалом досить вивчений для європейської культури, має ряд особливостей в регіоні.